

Stylistyczne nacechowanie tekstu

Starter:

- fotografia współczesna; styl wypowiedzi; czynniki wpływające na wybory językowe; polecenia odwołujące się do wiedzy ucznia;

Rozdział: Fonetyczne środki stylistyczne

- onomatopeja i aliteracja jako najczęściej wykorzystywane fonetyczne środki stylistyczne; cztery ćwiczenia otwarte;

Rozdział: Fleksyjne środki stylistyczne

- cele posługiwania się niepoprawnymi formami rzeczników męskoosobowych w mianowniku liczby mnogiej; funkcje częstego używania czasowników w wypowiedziach; ćwiczenie otwarte;

Rozdział: Słowotwórcze środki stylistyczne

- definicja wyrazów zdrobniałych, zgrubiałych; dwa ćwiczenia otwarte, ćwiczenie interaktywne;

Rozdział: Leksykalne środki stylistyczne

- słownictwo reprezentujące style funkcjonalne polszczyzny (definicja kancelaryzmów, kolokwializmów, poetyzmów); słownictwo o ograniczonym zasięgu chronologicznym (definicja archaizmów i wyrazów modnych); słownictwo ekspresywne; słownictwo o ograniczonym zasięgu terytorialnym (definicja wyrazów gwarowych, regionalizmów); tropy (definicja metafory, animizacji, personifikacji, metonimii, hiperboli, peryfrazy, oksymoronu); sześć ćwiczeń interaktywnych; pięć ćwiczeń otwartych;

Rozdział: Tropy i figury semantyczne

- wykorzystywanie tropów i figur semantycznych w działaniach perswazyjnych; dwa ćwiczenia otwarte;

Rozdział: Składniowe środki stylistyczne

- figury myśli (definicja porównania, antytezy, apostrofy, pytania retorycznego, ironii);
figury słów (definicja epitetu, elipsy, nagromadzenia, gry słów, szyku przestawnego);
cztery ćwiczenia otwarte, trzy ćwiczenia interaktywne (w tym słowa kluczowe),

Stylistyczne nacechowanie tekstu

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Poszczególne wypowiedzi różnią się m.in. dlatego, że każdy z nas – w zależności od sytuacji i tematu wypowiedzi – posługuje się innymi środkami językowymi. Ten podmiotowy, ludzki charakter działań komunikacyjnych znajduje odzwierciedlenie w stylu wypowiedzi.

Nie bez powodu zatem styl określa się jako humanistyczną strukturę tekstu. Styl pojmujemy również jako wynik wyboru określonych środków językowych. O naszych językowych wyborach decydują różne czynniki, m.in.: temat wypowiedzi, sytuacja komunikacyjna, w jakiej się znajdujemy, a także wiek, wykształcenie odbiorcy oraz relacje, jakie nas z nim łączą. Ogromne znaczenie mają również czynniki związane z nadawcą wypowiedzi: jego sprawnością komunikacyjną, pochodzeniem społecznym czy miejscem zamieszkania (region Polski, miasto czy wieś).

O stylu decyduje zastosowanie środków:

- fonetycznych (dotyczących brzmienia wyrazu),
- fleksyjnych (związanych z formą, odmianą wyrazu),
- słowotwórczych (wykorzystujących specyficzną budowę wyrazu),
- składniowych (są to głównie figury retoryczne),
- leksykalnych i znaczeniowych (słownictwo nacechowane stylistycznie oraz tropy).

Aby zrozumieć poruszane w tym materiale zagadnienia, przypomnij sobie:

- ciekawe wydarzenie z ostatnich dni. Sformułuj trzy krótkie wypowiedzi na ten temat. Za każdym razem uwzględnij inne czynniki wpływające na styl wypowiedzi.

- jak wygląda typowa komunikacja ustna, np. wypowiedź odbywająca się w szkole na lekcji, skierowana do nauczyciela oraz koleżanek i kolegów.
- jak wygląda typowa komunikacja pisana, np. krótka notatka zamieszczona w codziennej prasie lokalnej.
- SMS skierowany do koleżanki.

Wyjaśnij, jakimi cechami językowymi różnią się te wypowiedzi.

Fonetyczne środki stylistyczne

Najczęściej wykorzystywanym fonetycznym środkiem stylistycznym jest **onomatopeja**, czyli wyraz naśladujący odgłosy ludzi, zwierząt, urządzeń, przyrody, np. *bul-bul*, *kukuryku*, *tur-tur*, *klap*, *skrzypiec*, *ciurkać*, *chichrać się*, *chrobot*, *szczekanie*, *szelest*, *łomot*, *huk*.

Czasem stosuje się też **aliterację**, która polega na nagromadzeniu podobnie brzmiących słów lub powtarzaniu tych samych głosek, np. *Trwał trwożliwy tragarz na trawie przy tratwie*. Cele tego zabiegu to wytworzenie nastroju, wyrażenie ekspresji, przyciągnięcie uwagi odbiorcy oraz zabawa językiem.

Polecenie 1

Z dowolnego zbioru wierszy dla dzieci wybierz te utwory, w których występują onomatopeje i wypisz jak najwięcej przykładów tego środka stylistycznego.

Ćwiczenie 1

Wypisz jak najwięcej wyrazów naśladowujących odgłosy wydawane przez:

- instrumenty muzyczne
- człowieka.

Polecenie 2

Ułóż czterowiersz, w którym zastosujesz aliterację.

Fleksyjne środki stylistyczne

Fleksja nie daje wielu możliwości wyborów stylistycznych. Warto jednak wymienić zabieg polegający na posługiwaniu się niepoprawnymi formami rzeczowników męskoosobowych w mianowniku liczby mnogiej, np. *chłopy, syny, strażaki, prezesy, Tuski, Mrocзки* (zamiast *chłopi, synowie, strażacy, prezesi, Tuskowie, Mroczkowie*). Zabieg ten służy deprecjacji (czyli obrażeniu grupy osób czy pomniejszeniu ich rangi), np. *Stare dziady tylko siedzą i narzekają*. Czasami jednak celem nadawcy jest stylizacja na gwara ludową lub potoczność, a także dążność do wywołania efektu humorystycznego, np. *Nasze syny to urocze łobuzy*.

Do najpopularniejszych środków fleksyjnych związanych z zastosowaniem czasowników należy posługiwanie się trybem rozkazującym oraz formami 1. osoby liczby mnogiej, co charakterystyczne jest dla tekstów perswazyjnych, a także formami bezosobowymi, które dominują w stylu urzędowym. Częste używanie czasowników dynamizuje natomiast wypowiedź i cechuje teksty potoczne.

Polecenie 3

W tekstach redagowanych na potrzeby kampanii wyborczych (wybory samorządowe, wybory prezydenckie, wybory do parlamentu) często pojawiają się zaimki *my*, *nasz*, wyrazy *wspólny*, *wspólnota*, *jedność*, *łączyć*, *solidarność* oraz formy 1. osoby liczby mnogiej czasowników. Środki te, odwołujące się do wspólnoty, braterstwa i solidarności, stosowane są, by skłonić wyborcę do poparcia danego kandydata. Znajdź w dostępnych źródłach teksty zamieszczone m.in. w ulotkach wyborczych, w wyborczych przemówieniach, spotach itp. zapisz jak najwięcej przykładów potwierdzających zjawisko opisane wyżej.

Słowotwórcze środki stylistyczne

Zmiana barwy wyrazu z neutralnego na pozytywny lub negatywny może być efektem zastosowania zabiegów słowotwórczych, w wyniku których powstają wyrazy zdrobniałe lub zgrubiałe.

Definicja: wyrazy zdrobniałe

pozwalają nadać wypowiedzi wartość emocjonalną, np. *synek*, *syneczek*, *synuś*, *chlebuś*, *wiaterek*, *równiutki*; dzięki niektórym zdrobnieniom nadawca wyraża swą życzliwą postawę wobec odbiorcy, pozytywny stosunek emocjonalny np. kończąc e-mail lub SMS, może napisać: *cieplutkie pozdrowionka*; czasami jednak wyrazy zdrobniałe są sygnałem ironii – służą pomniejszeniu rangi osób lub rzeczy, np. *profesorek*, *paniusia*, *interesik*, *partyjka*

Definicja: wyrazy zgrubiałe

niosą negatywną ekspresję i wyrażają lekceważenie, wstręt, niechętnie ustosunkowanie nadawcy do tematu wypowiedzi, np. *panisko*, *ptaszysko*, *artykulisko*, *wierszydło*, lub politowanie: *koszulina*, *aktorzyzna*, *kobiecina*; służą też naśladowaniu mowy pewnych środowisk, np. *Całe towarzyszo wydało wszystkie pieniądze, a potem zjadło dwa kilogramy kielbacy, zagryzając ją kiszonymi ogórami*; w mowie codziennej wykorzystuje się też takie przyrostki, jak *-uch*, *-us*, *-al*, *-ol*, *-as*, np. *leniuch*, *lizus*, *brzydal*, *głupol*, *urzędas*, nadające wypowiedziom negatywny odcień; czasami jednak wyrazy zgrubiałe są wyrazem pozytywnych emocji, np. sympatii: *moje stare psisko*

Ćwiczenie 2

W podanych zdaniach określ wyrazy nacechowane emocjonalnie, przypisz im właściwy kwalifikator (lekceważący, ironiczny, obraźliwy, pieszczotliwy, żartobliwy), a następnie zastąp je wyrazami neutralnymi.

- Nie przejmuj się tą wypowiedzią – jej autorem jest dziennikarzyna zatrudniony w brukowej gazecie.
- Na jej głowie dał się zauważyć wicherek, który najlepiej odzwierciedlał to urocze roztargnienie.
- Mąż mojej kuzynki to prawdziwy bydlak – taki przystojniaczek, któremu trzeba usługiwać, a sam nie weźmie się do pracy.
- Serduszko moje kochane, tak się cieszę, że pomogłaś tej starszej kobiecie.

Polecenie 4

Wypowiedz się w kwestii wypowiedzi skierowanych do dziecka. Określ, w których przeważają wyrazy zdrobniałe? Odwołaj się do poprawności, funkcjonalności oraz wartości stylistycznej i emocjonalnej podanych zdań.

- Poczekaj, Jasieńku, babunia musi tylko przeczytuchnąć ten liścik, a potem poświęci cały swój czasik śliczniutkiemu chłopczykowi.
- Martusiu, załóż buciki, a pluszowego kotka schowaj do kieszonki.

Ćwiczenie 3

Wśród podanych wyrazów zaznacz te, które po dodaniu przyrostka *-ka*, *-ko*, *-ek*, *-usia* lub *-ik* mogą zmienić nie tylko barwę emocjonalną, ale również znaczenie.

oko

paliwo

gaz

krzesło

kubek

toaleta

mama

kuchnia

brat

sypialnia

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Leksykalne środki stylistyczne

Wśród leksykalnych środków stylistycznych warto zwrócić uwagę na słownictwo nacechowane stylistycznie o ograniczonym zakresie użycia oraz na tropy.

Nacechowane środki leksykalne możemy podzielić na kilka kategorii.

Słownictwo reprezentujące poszczególne style funkcjonalne polszczyzny

Definicja: kancelaryzmy

to wyrazy i wyrażenia charakterystyczne dla stylu urzędowego, a więc pojawiające się w regulaminach, instrukcjach, przepisach, np. *upraszać, uiścić, organ, paragraf, usługobiorca, niezwłocznie*

Definicja: kolokwializmy

to słowa używane tylko w stylu potocznym; posługiwanie się nimi w sytuacjach formalnych jest niestosowne i traktowane jest jako błąd stylistyczny, np. *kumpel, ciuchy, bajzel, przynudzać, zbaranieć, wałkoń, wredny*

Definicja: poetyzmy

to słowa i wyrażenia spotykane tylko w stylu artystycznym, np. *goreć, niwa, białoskrzydły*

Słownictwo o ograniczonym zasięgu chronologicznym

Definicja: archaizmy

to wyrazy dawne, które wyszły już z użycia, np. *gospodzin, stągiew, samotrzeć, bydlić*

Definicja: wyrazy modne

szczególnie nadużywane przez użytkowników języka, np. *kultowy, profesjonalny, kreatywny, globalny, projekt, integracja, formuła, image*

Słownictwo ekspresywne

Nacechowane emocjonalnie sygnalizuje stosunek (pozytywny lub negatywny) nadawcy do treści wypowiedzi. Najczęstsze emocje, które można ujawniać za pomocą słownictwa, to ironia, lekceważenie, pogarda. Wyrazy mogą też uchodzić za żartobliwe, pieszczotliwe, obelżywe lub wulgarne.

Słownictwo o ograniczonym zasięgu terytorialnym

Definicja: wyrazy gwarowe

to elementy językowe pojawiające się w mowie mieszkańców wsi znajdujących się na określonym terytorium; przykładem mogą być wyrazy używane w gwarze podhalańskiej: *bryndza, kierpce, perć, upłaz, wierch*

Definicja: regionalizmy

to wyrazy charakterystyczne tylko dla mieszkańców (również wykształconych) określonego regionu Polski, np. do regionalizmów wielkopolskich zaliczamy następujące wyrazy: *modrak „chaber”, sklep „piwnica”, pyry „ziemniaki”, petronelka „biedronka”*

Tropy

Szczególnie cenione i znane już od czasów antycznych w stylistyce są **tropy**, czyli niezwykle użycia wyrazów. Ich istota tkwi w przekształceniu znaczeń słów. Oto najważniejsze z nich.

Definicja: metafora

przeniesienie nazwy jednego przedmiotu na drugi przez skojarzenie dwóch zjawisk, dostrzeżenie ich podobieństwa lub innych cech wspólnych, np. *śliski temat, płonąć gniewem, słodko się uśmiechać*; metafory stosowane są po to, by ozdobić wypowiedź, ale pełnią też funkcję poznawczą; dzięki operowaniu konkretem pomagają nadawcy w opisaniu, a odbiorcy – w zrozumieniu pojęć abstrakcyjnych

Definicja: animizacja

przypisywanie przedmiotom, zjawiskom przyrody lub pojęciom abstrakcyjnym cech istot żywych, np. *jęczący gaj, ziemia troszczy się, miasto śpi*

Definicja: personifikacja

przypisywanie zwierzętom, roślinom, przedmiotom, zjawiskom lub pojęciom abstrakcyjnym cech ludzkich, np. *ptaki toczyły zażarte dyskusje, kwiaty szeptały z wielkim przejęciem*

Definicja: metonimia

jest odmianą metafory; sprowadza się do zastąpienia jednej nazwy inną, przy czym obie nazwy związane są relacjami przyczynowo-skutkowymi, np. przedmiot zamiast użytkownika (*dobre pióro* zamiast *dobry pisarz*); autor zamiast dzieła (*ogłądać Matejkę* zamiast *ogłądać obraz Matejki*), miejsce zamiast wydarzenia (*Smoleńsk* bardzo poróżnił Polaków zamiast *Katastrofa smoleńska* bardzo poróżniła Polaków), część ciała zamiast jej funkcji (*mieć wrażliwe ucho* zamiast *mieć wrażliwy słuch*)

Definicja: hiperbola

to przesadny, wyolbrzymiający, przejaszczony opis osoby, przedmiotu lub zjawiska, np. *pęknąć ze śmiechu, umierać z ciekawości*; hiperbola umożliwia nadawcy wyrażenie skrajnych emocji i służy wywołaniu takiego samego stanu u odbiorcy

Definicja: litota

jest przeciwieństwem hiperboli, czyli celowym pomniejszaniem znaczenia jakiejś osoby, przedmiotu lub zjawiska, np. zamiast *dużo* – *niemało*, zamiast *bałagan* – *nieład, nieporządek*

Definicja: peryfraz

to zastąpienie słowa oznaczającego osobę, przedmiot, czynność lub cechę wyrażeniem wielowyznaczeniowym, bardziej rozbudowanym, np. *pensjonariusz zakładu karnego* – zamiast *więzień*; *ojczyzna Homera* zamiast *Grecja*; dzięki peryfrazie wypowiedź może stać się bardziej uroczysta i patetyczna, ale też rozwlekła; szczególnym przypadkiem peryfrazy jest **eufemizm**, czyli zastąpienie dosadnego, drastycznego lub nieprzyzwoitego wyrazu,

wrażenia lub zwrotu innym sformułowaniem, np. *mokra robota* – zamiast *zabójstwo*,
zamknąć oczy – zamiast *umrzeć*

Definicja: oksymoron

polega na zestawieniu wyrazów sprzecznych znaczeniowo, np. *zimne słońce*, *żywy trup*

Ćwiczenie 4

Połącz wyrazy tak, by utworzyć synonimiczne pary nazw środków stylistycznych.

animizacja

pomniejszenie

personifikacja

przenośnia

litota

zamiennia

metafora

wyolbrzymienie

onomatopeja

uosobienie

metonimia

wyraz dźwiękonaśladowczy

hiperbola

ożywienie

ĆWICZENIE: Kolumnę A połącz z kolumną B

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 5

W podanych przykładach wskaż podkreślone tropy stylistyczne.

Po pierwszej połowie meczu prowadzi Polska.

litota

metonimia

hiperbola

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Umyłam już okno, wytrzepałam dywan i umyłam podłogę. Chyba skonom ze zmęczenia!

hiperbola

oksymoron

metafora

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Książka ta wiedzie nas przez najtrudniejsze zakamarki wiedzy o kosmosie.

peryfrazja

animizacja

oksymoron

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Byłam wczoraj na wystawie prac malarskich mojego sąsiada. Sądzę, że są niebrzydkie.

personifikacja

oksymoron

litota

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Na dworze jest ciemno i ponuro, a niebo płacze już od dwóch dni.

eufemizm

animizacja

personifikacja

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

W kawiarni panował cichy hałas.

peryfrazja

oksymoron

metafora

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ludzie w jesieni życia chętnie oglądają telewizję.

litota

metafora

peryfrazja

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ania marzy o podróży do kraju kwitnącej wiśni.

eufemizm

hiperbola

peryfrazja

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Tysiąc razy już cię prosiłam, żebyś przyszyła guzik.

animizacja

hiperbola

litota

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 5

Połącz nazwy miast z ich peryfrazami.

Helsinki

Florencja nad Łabą

Wilno

stolica kraju róż

Sofia

miasto białych nocy

Wenecja

stolica kraju tysiąca jezior

Drezno

perła Adriatyku

Petersburg

gród Giedymina

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 6

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 6

Utwórz peryfrazy królów, których widzisz na portretach.

I król Polski, Bolesław Chrobry

Źródło: Jan Matejko, *Bolesław I Chrobry*, 1890, domena publiczna.

król Polski, Władysław Łokietek

Źródło: Jan Matejko, *Władysław Łokietek*, 1890, licencja: CC BY 3.0.

król Polski, Kazimierz Wielki

Źródło: Jan Matejko, *Kazimierz III Wielki*, 1890, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, domena publiczna.

król Polski, Władysław Jagiełło

Źródło: Jan Matejko, *Władysław II Jagiełło*, 1890, domena publiczna.

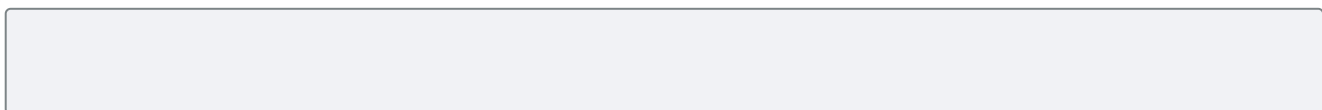
król Polski, Stefan Batory

Źródło: Jan Matejko, *Stefan Batory*, 1890, domena publiczna.

król Polski, Stanisław August Poniatowski

Źródło: Jan Matejko, *Stanisław August Poniatowski*, 1890, domena publiczna.

Ćwiczenie 7

Zapisz jak najwięcej eufemizmów czasowników *kłamać*, *kraść*, *umrzeć*.

Ćwiczenie 8

Z podanych fragmentów przemówień Jana Pawła II wypisz metafory:

- *Bogurodzica* jest najstarszym pomnikiem polskiej literatury (3 czerwca 1979 r.).
- Mówiąc do was, młodych, w ten sposób pragnę przede wszystkim spłacić dług, jaki zaciągnąłem wobec tego wspaniałego dziedzictwa ducha, jakie zaczęło się od *Bogurodzicy* (3 czerwca 1979 r.).
- Kościół woła w dniu dzisiejszym (3 czerwca 1979 r.).
- Przyjdź, Duchu Święty, napełnij serca Twoich wiernych i zapal w nich ogień Twojej miłości (3 czerwca 1979 r.).
- Budujcie i umacniajcie na polskiej ziemi cywilizację miłości (3 czerwca 1997 r.).
- Ksiądz Antoni strasznie zmizerniał, odkąd mnie tu nie ma. Ksiądz Antoni ma ogromną pasję [...] – po prostu go ta pasja zjada (8 czerwca 1979 r.).

Ćwiczenie 9

Do poniższych rzeczowników dopasuj wyraz będący nazwą koloru tak, by utworzyć ustabilizowane w polszczyźnie wyrażenie (o charakterze oksymoronu lub metafory).

migdały

czarne

krew

niebieskie

kruk

błękitna

noce

biały

złoto

białe

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 10

Objaśnij znaczenie wszystkich utworzonych w powyższym ćwiczeniu wyrażeń.

Ćwiczenie 11

Przyporządkuj wyrazy do odpowiedniej grupy.

Kancelaryzmy

Archaizmy

Wyrazy gwarowe

Poetyzmy

świekra

alkierz

azali

omasta

złocistopióry

promesa

inkaust

ajuści

kmieć

inwentarz

desygnować

ruczaj

hardosz

smrek

żętyca

prolongata

prażucha

brzask

nostryfikacja

absolutorium

rumak

Ćwiczenie 12

Poniższe kancelaryzmy zastąp wyrazami lub wyrażeniami neutralnymi, typowymi dla codziennej komunikacji:

- wstąpić w związek małżeński,
- uiścić opłatę,
- nabyć towar,
- nawiązać stosunek pracy,
- środek płatniczy,
- dokonać odbioru.

Tropy i figury semantyczne

Tropy i figury semantyczne często są wykorzystywane w działaniach perswazyjnych, np. w kaznodziejstwie, polityce i marketingu. Takie zabiegi przyciągają uwagę odbiorców i skupiają ją na komunikacie. Dzięki swojej atrakcyjności silniej też oddziałują na wyobraźnię i emocje adresatów.

Polecenie 7

Współcześni restauratorzy coraz częściej decydują się na operowanie nazwami potraw, które oddziałują na zmysły i wyobraźnię klienta. W tym celu posługują się słownictwem ekspresywnym i tropami stylistycznymi, np.

Aksamitny krem z białych warzyw ze śmietankową chmurką;

Polędwica z grilla na kurkowym łożu z tagliatelle szpinakowym uperfumowanym czosnkiem;

Plastry wędzonego oscypka przekładane słonecznymi pomidorami, podane na lustrze sosu malinowo-buraczanego;

Rozśpiewany deser na lekkim rauszu.

Przeredaguj menu w taki sposób, by każda nazwa potrawy zawierała jakiś trop stylistyczny.

Przystawki

1. Śledź z cebulą
2. Sałatka grecka

Zupy

1. Pomidorowa ze śmietaną
2. Zupa grzybowa (zmiksowana)
3. Żurek

Dania główne

1. Schabowy z kapustą i ziemniakami
2. Kurczak, surówka i frytki
3. Kaczka z owocami, kluski śląskie, czerwona kapusta
4. Rolady wołowe z kaszą i buraczkami
5. Łosoś z gotowanymi warzywami i ryżem

6. Makaron z sosem pieczarkowo-mięsny

Desery

1. Szarlotka
2. Naleśniki z serem i polewą
3. Lody z owocami

Polecenie 8

Producenci farb do wnętrz, aby nazwać kolory swoich produktów, posługują się m.in. wyrażeniami synestezyjnymi, które polegają na przypisaniu określonemu zmysłowi wrażeń doświadczanych za pomocą innego zmysłu. Nawiązują one do zmysłu słuchu, np. *wyciszony beż*, smaku: *gorzki żółty*, *pikantna czerwień*, lub zapachu: *piżmowy brąz*. Wykorzystaj synestezję, aby wymyślić trzy nazwy dla barwy zielonej.

Składniowe środki stylistyczne

Stylistyczne nacechowanie tekstu można również osiągnąć dzięki zastosowaniu środków składniowych (figur retorycznych). Wśród nich wyróżniamy figury myśli, czyli środki służące intelektualnemu, emocjonalnemu i estetycznemu wzmocnieniu treści, oraz figury słów, czyli szczególne zestawienia wyrazów, przyciągające uwagę odbiorcy.

Figury myśli

Definicja: antyteza

to przeciwstawienie dwóch opozycyjnych znaczeniowo elementów wypowiedzi (najczęściej są to zdania) dla uzyskania wyższej ekspresji; kontrast znaczeniowy jest dodatkowo podkreślany przez podobną budowę tych elementów, np. *mały batonik – wielka przyjemność; Zima wasza – wiosna nasza*

Definicja: apostrofa

to uroczysty zwrot do osoby, bóstwa, przedmiotu lub zjawiska; silnie oddziałuje na odbiorcę i nadaje wypowiedzi patosu. Jest środkiem stylistycznym wykorzystywanym w stylu artystycznym, tekstach religijnych (np. początek „Modlitwy pańskiej”: *Ojcze nasz* lub „Pozdrowienia anielskiego”: *Zdrowaś Mario*), jak i w wypowiedziach, których głównym celem jest perswazja (*Rodacy!; Drodzy Rodzice!*)

Definicja: ironia

to użycie wyrazu lub wyrażenia w znaczeniu przeciwnym do ustabilizowanego; w wyniku zastosowania ironii zachodzi sprzeczność między dosłownym sensem wypowiedzi a ukrytym zamiarem nadawcy, np. *Genialny matematyk z tego twojego brata: nie odróżnia koła od okręgu*

Definicja: porównanie

to zestawienie dwóch przedmiotów osób lub zjawisk na podstawie jakiejś wspólnej cechy, np. *zdrowy jak rydz, blade jak ściana, buty jak kajaki, wygląda jakby kij połknął*, bardzo rozbudowane porównania nazywamy homeryckimi – od imienia Homera, który taki zabieg stosował w *Iliadzie* i *Odysei*; porównania składają się z dwóch członów połączonych słowami: *jak, jakby, jak gdyby, niby, niczym, niż*

(tego wyrazu używamy wtedy, gdy pierwszy człon porównania przyjmuje postać przymiotnika w stopniu wyższym), np.: *Był tak czarny jakby wyszedł dopiero z kopalni. Wypracowania gimnazjalistów uznano za ciekawsze niż prace licealistów.*

Definicja: pytanie retoryczne

nie wymaga odpowiedzi; zadawane jest po to, by wyrazić treści oczywiste i doskonale znane słuchaczowi, np. *Czy syty zrozumie głodnego?, Jak można było żyć w kraju zrujnowanym wojną?*

Figury słów

Definicja: elipsa

polega na pominięciu jakiegoś elementu w zdaniu; dzięki kontekstowi to przekształcenie nie powoduje jednak zakłóceń w zrozumieniu komunikatu, a umożliwia przekazanie go w skondensowanej formie, np. *zmęczony?* (zamiast: *jesteś zmęczony?*); *smutek*, to ta jesienna pogoda (zamiast: *ogarnął mnie smutek, wywołała go jesienna pogoda*)

Definicja: epitet

to wyraz określający rzeczownik, uwydatniający właściwości osoby, przedmiotu i zjawiska, np. *wysoka dziewczyna, zniszczona książka, wiosenny deszcz*, dzięki epitetom nadawca może też ujawnić swój stosunek do przedmiotu wypowiedzi, np. *zabawna dziewczyna, interesująca książka, uciążliwy deszcz*

Definicja: gra słów

polega na zestawieniu podobnie brzmiących słów – spokrewnionych etymologicznie lub odległych znaczeniowo, np. *Rząd żąda dyscypliny*

Definicja: nagromadzenia

to zamierzone powtórzenia konstrukcji składniowych; mogą one przybierać postać **anafory**, czyli powtórzeń wyrazów lub wyrażeń na początku wypowiedzeń lub fraz (*Wędrówki górskie fascynowały mnie od dziecka. Wędrówki górskie odprężają mnie i paradoksalnie likwidują zmęczenie fizyczne. Wędrówki górskie już niedługo będą dla mnie sposobem zarabiania na chleb*) lub **epifory**, czyli powtórzeń wyrazów lub wyrażeń na końcu wypowiedzeń lub fraz (*Entuzjazm do pracy – znikł, satysfakcja z pracy – znikła, chyba pora zmienić zajęcie*); oba zabiegi mają związek z **paralelizmem składniowym**, czyli podobną budową wypowiedzeń (*socjolekt to społeczna odmiana języka, dialekt to regionalna odmiana języka*); wymienione tu zabiegi porządkują wypowiedź, rytmizują ją i skupiają uwagę odbiorcy na istotnych, zdaniem nadawcy, treściach

Definicja: Szyk przestawny (inwersja)

to zastosowanie nienaturalnego szyku w celu uwypuklenia znaczenia pewnych słów lub treści

Ćwiczenie 13

Dopisz po pięć epitetów do rzeczowników: *poranek, smutek, tolerancja, fryzura*.

Polecenie 9

Skorzystaj z dostępnych źródeł i zapisz po trzy hasła reklamowe, wykorzystujące:

- antytezę,
- anaforę,
- grę słów.

Ćwiczenie 14

Treść wyrażoną zdaniami oznajmującymi sformułuj za pomocą pytań retorycznych.

- Praca daje ludziom poczucie niezależności.
- Rodzice dla dziecka powinni być największym autorytetem.
- Człowiek powinien mieć prawo do świętowania.

Ćwiczenie 15

Uzupełnij związki frazeologiczne. Wpisz właściwe słowa.

Cisza jak zasiał.

Pasuje jak do kożucha.

Mieć serce jak .

Wyjść jak na mydle.

jak szczygieł.

Wyrwał się jak z konopi.

Znać się z kimś jak .

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 16

Korzystając z modlitewnika lub zasobów zgromadzonych w Internecie, znajdź tekst „Litanii loretańskiej”. Następnie przeczytaj poniższe stwierdzenia i wskaż, które są prawdziwe, a które fałszywe.

Prawda

Fałsz

W litanii posłużono się metaforą, nie zastosowano natomiast personifikacji.

Żaden segment nie reprezentuje litoty.

Wszystkie segmenty, które są określeniami Matki Boskiej, zawierają epitet.

Niektóre segmenty mają formę porównań.

W litanii wykorzystano anaforę, epiforę i elipsę.

Zdecydowana większość segmentów litanii przybiera postać apostrofy.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 10

Podczas lektury felietonów zamieszczanych w dziennikach i tygodnikach zwróć uwagę na ironię. Wymień pięć przykładów użycia tego środka językowego.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.